

A KULTURARVS AKADEMIN

Kulturarvsakademien är ett samarbete mellan Västärvet, Göteborgs stadsmuseum, Världskulturmuseet, Mölndals stadsmuseum, Sjöfartsmuseet, Medicinhistoriska museet, Alingsås museum, Borås Museum och Critical Heritage Studies vid Göteborgs Universitet.

MUSEET ÄR EN RÄTTIGHET

Alla människor bär på en historia. Den kan vara personlig eller en del av en större gemenskap i ett större perspektiv. För att öka förståelsen för andra människors tankar och världsuppfattningar är det viktigt att kunna ta del av dessa på ett sätt som främjar alla parter.

Till ett museum kommer människor för att uppleva en viss form av kultur. Men kultur kan vara något föränderligt, och en kultur kan ha flera olika infallsvinklar. Finns det möjlighet att berätta dem alla? Hur ska museer jobba för att människor ska känna att deras egna historier finns representerade? Hur bestämmer man vilken historia som ska berättas?

Den 20 maj i år hölls på Bohusläns Museum en konferens med just detta tema. Diskussionen kring rättigheter och delaktighet för museibesökare stod i fokus, samt de många olika tillvägagångssätt museerna kan jobba med dessa frågor. Vad fungerar enbart i teorin och hur kan man tillämpa det i praktiken?

Under dagens gjordes några intressanta nedslag i en och samma verklighet. På plats fanns representanter för tre museer samt forskare som alla jobbar med dessa frågor på olika sätt. Moderator för dagen var Qaisar Mahmood från Riksantikvarieämbetet.

Text och sammanställning
Anna Härdig

Foto
Cecilia Ahlsén

INNEHÅLL

Introduktion

Qaisar Mahmood _____ **4**

Bohusläns Museum

Hans Kindgren _____ **6**

Kristina Lindholm _____ **8**

Josefine Hjort _____ **10**

Richard Magito Brun _____ **12**

Alingsås Museum

Anna Mighetto _____ **14**

Medeia Sogor Ekner _____ **16**

Jamtli

Henrik Zipsane _____ **18**

Mänskliga rättigheter

Elisabeth Abiri _____ **20**

Museet som mötesplats

Peter Aronsson _____ **22**

Museet och mångfalden

Eric Fugeläng _____ **24**

Efterord

Qaisar Mahmood _____ **26**

Vi befinner oss i en förändring, en rörelse. Museernas arbete är en del av svaret på hur vi ska kunna transformeras från A till B på ett bra sätt. Om vi inte genomför detta på bästa tänkbara vis kan kulturarvsfrågorna bidra till ett sämre tänk, ett Vi och De. Vilka är vi? Jag tror inte svaret på den frågan kommer vara detsamma som tidigare. Alla har rätt att få berätta om sitt kulturarv.

Qaisar Mahmood
Riksantikvarieämbetet

Alla grupper i samhället har rätt att få sin historia berättad. Tyvärr kan inte alla historier berättas och man måste göra vissa val. Förut verkade museerna som en form av expertinstitution, men nu har de fått en ny roll där man försöker samverka med dem vars historia ska berättas. Förhoppningsvis gör denna samverkan att berättelsen blir mer solid. Museet är en institution som sätter normer, det vi visar är saker som samhället har bestämt är viktigt och riktigt. Man måste hela tiden jobba med varför, hur och för vem vi berättar en historia.

Hans Kindgren
Museichef, Bohusläns Museum

Sedan 2004 har vi arbetat med resandefolkets historia. Vi påbörjade arkeologiska undersökningar nära norska gränsen på ett ställe som heter Snarsmon, en plats också känd som tatarstan. Utgrävningen resulterade i tre husgrunder och diverse fysiska lämningar till vilka vi kunde koppla de berättelser som fanns. De fysiska artefakterna bestod av redskap, hushållsföremål, byggnadsdetaljer, kaffekoppar med mera. Föremålen finns nu utställda här på museet och kommer snart även finnas på nätet och vårt digitala museum. Projektet resulterade även i utflykter till Snarsmon och utställningar på platsen.

År 2010 startade vi också ett treårigt projekt tillsammans med norska kollegor och resultatet blev bland annat hemsidan resandekartan.se som handlar om hur platser kan berätta en historia i sig.

Resandefolket lämnade under sitt kringresande liv sällan några spår och deras besök dokumenterades nästan aldrig, vilket gör detta projektet extra viktigt och roligt att få genomföra. *Möt Resandefolket* invigdes för tre år sedan och är nu en av våra permanenta utställningar här på Bohusläns Museum.

Här kan ni hitta Resandekartan: <http://reisendekartet.no/sv>

Kristina Lindholm
Projektledare, Bohusläns Museum

Möt Resandefolket är Sveriges första permanenta utställning om detta ämne, och har i och med det gett resandefolket en plats som tidigare inte funnits i den svenska museivärlden. Under projektets framskridande har Bohusläns Museum samarbetat mycket med resandefolket, och detta samarbete har varit viktigt på flera sätt. Personerna som tillhör resandefolket har vågat öppna sig mer och prata om sin tillhörighet på ett annat sätt än tidigare. De har insett att offentliga institutioner är viktiga verktyg i arbetet med att lyfta fram deras historia.

Om man lär känna en minoritetskultur lär man också känna majoritetssamhället bättre. Museipersonalen fick axla rollen som just majoritetssamhället, något de kanske inte varit beredda på. Alla har sedan deltagit på jämlika villkor med en dialog som fått ta plats och tid. Kontaktsökandet mellan de olika parterna måste ske tidigt i processen, innan alla planer och mål är satta.

De viktigaste faktorerna i utställningens genomförande har varit just öppenheten, dialogen mellan deltagarna och det förtroende och den respekt som kommit ur detta. Detta är typiska framgångsfaktorer i arbetet med att skapa en bra utställning.

Josefine Hjort

*Masterstudent och projektutvärderare, Förvaltningshögskolan Göteborgs
Universitet*

Utvärdering

Av Bohusläns museums verksamhet med
och om resandefolket 2004-2013.

Bild 1 och 3 är hämtade från [source], bild 2 är en skärmbild av [source].

Museernas agenda har en ny roll i samhället; att fylla ut brister, sådant som inte blivit berättat tidigare. Men minoriteterna har också en agenda, en roll i uppbyggandet av det svenska samhället. Det har ju skett en utveckling av resandefolkets position i dagens samhälle. Denna utveckling påverkar vad folk vet om resandefolkets kultur och hade utställningen *Möt Resandefolket* byggts upp idag hade den säkert innehållit ännu fler nya saker som man inte visste för bara några år sedan. Idag vill vi resandefolk visa mer vad som är på gång just nu och drömmen om framtiden. *Möt Resandefolket* fokuserar ju mer på resandefolket i äldre tider.

Under den process som leder fram till utställningen möter man hela tiden nya människor och hinner reflektera över saker. Vi vill ju egentligen inte ha tillfälliga projekt, utan en kontinuerlig verksamhet. Därför har vi höga krav på vår delaktighet, och då inte bara som en rådgivande verksamhet. Som en minoritet kan det ju också vara knepigt att veta exakt kring vad för något som majoriteten saknar kunskap, det kan vara inom de mest överraskande områdena. För att komma underfund med detta krävs det en ständig dialog.

I de senare projekten har vi haft en större delaktighet, men målet är ju såklart att få verka som projektledare och inte bara fungera som en referensgrupp. Vi vill vara med och formulera projekten och ta delat ansvar för dess genomförande. Jag tror att vi har den kompetensen och vi känner att museer är den samhällsinstitution som lyssnar mest på oss. Jag tycker inte att det är museernas uppgift att ge oss upprättelse för de oförrätter som begåtts mot resandefolket, utan det viktigaste för mig är att den historiska faktan når ut till allmänheten. Vår upprättelse ligger i att få berätta den sanna historien. Det handlar inte om att vi vill assimileras. Vi vill att våra egenheter istället lyfts fram, för vi tror att vi har något att bidra med.

Richard Magito Brun

Sekreterare i Kulturgruppen för Resandefolket

År 2010 stängdes Alingsås Museum och vi fick i uppgift att återöppna det igen. Vi skulle åstadkomma en ompositionering av det som funnits där sedan 1928. Museet hade under hela denna långa tid varit endast tillbakablickande med enbart permanenta utställningar, och hade en lojal men fåtalig publik. Vår uppgift skulle bland annat bli att försöka dubbla besöken från 8 000 till 16 000 besökare per år. För att lyckas med detta ville vi inkludera fler alingsåsare och en bredare grupp människor. Vi ville prioritera barnfamiljer och unga, eftersom dessa grupper tidigare inte tillhört museets mest frekventa besökare. Vi såg över museets innehåll, som kändes som en konservburk man öppnar och sniffar på historien i. Vi ville låta museet belysa samtalet och framtiden.

I vårt arbete mot detta gick vi ifrån den statiska synen på att det är föremålen som berättar, för att istället fokusera på människorna som berättar historien. Detta ligger fortfarande i sin linda och vi jobbar mycket med att utveckla arbetet.

I och med att vi tog bort många av de föremål som tidigare varit del av de permanenta utställningarna möttes den nya museimiljön av mycket kritik från de lojala besökarna. Dessa personer saknade föremålen och det sätt de varit utställda på tidigare och man förstod inte varför alingsåsarna skulle berätta sin historia själva.

Vår tanke är att historia ses här och nu, och vi kan se att detta tänk har fångat in och skapat relationer till fler olika grupper i samhället. I dessa grupper ingår framförallt barnfamiljer och ungdomar, just dessa som var vårt mål.

Anna Mighetto
Kulturhuschef, Alingsås

Just delaktighetsprincipen var väldigt viktig för oss och något vi tog in tidigt i handlingsplanen. Många museer arbetar ju med detta, men vi har tagit det ytterligare ett steg. Vi har gått från föremålsfokus till berättelsefokus och antalet besök har ökat markant. Alla måste ha ett eget svar på varför man vill jobba med just delaktighet. Vad är det för frågor som driver just mig? Vår drivkraft är att jobba med det vi kallar empowerment, istället för en typ av förmyndarskap där någon annan bestämmer vad du ska tycka. Empowerment, eller egenmakt, är den största respekt man kan visa andra människor.

Vilka berättelser saknas lokalt i historien? Historien skrivs ju nu och för framtiden och vi tycker att vi lyckats bra med just detta perspektiv. Många ungdomar har uttryckt att de inte känt att Alingsås är till för dem, något många unga säkert känner i sina hemstäder. På museet har vi nu en studio där de kan skapa framtidsdrömmar och projicera sig i framtida miljöer de skulle vilja ha. Vi har flera interaktiva stationer med diverse tekniska möjigheter, exempelvis 3D-skrivare och liknande, sådant man normalt inte kommer åt i sitt vanliga liv. Besökarna kan också visualisera framtidens Alingsås genom Minecraft, även om vi där har tappat kontrollen totalt med vissa som bygger och vissa som spränger. Vi har också en tidskapsel där vi samlar in mängder med samtidsberättelser, och vi samlar in dessa både analogt och digitalt. Dessa berättelser ska representera vad framtidens historiker kommer att veta om oss som lever nu. Vi har även lämnat över tolkningsföreträdet till barn, vilket såklart retar många, men det har även fått barn att självständigt besöka museet vilket är roligt.

När man, som vi gjorde, skapar ett nytt koncept förlorar man ju givetvis några besökare som gillade det förra konceptet bättre. Den arga gruppen är de som vill se vissa specifika föremål, till exempel ett gammalt kök, en gammal kanot, saker man helt enkelt är van att se på museet. De känner inte igen sig i det nya konceptet, där föremålen nu är kontextualiserade på ett annat sätt.

Det finns både fördelar och nackdelar med att jobba med många perspektiv samtidigt. Vi jobbar ju med bredden, där delaktigheten genomsyrar verksamheten, men det kan också resultera att man tappar den fördjupande verksamheten. Vi vill att man ska känna sig hemma på Alingsås Museum. Det gäller att paketera och sy ihop verksamheten så att den går hem hos många, och jag tycker det har blivit ganska bra.

Medeia Sogor Ekner
Utställningsproducent, Alingsås Museum

Enligt mig finns det en risk att det blir flummigt när något ska vara tillgängligt för alla. Vem är alla? På Jamtli tror vi på tydlighet kring målgrupper. Vi satsar på regionalt utpekade målgrupper, samt europeiskt utpekade målgrupper. Vi jobbar även med särskilt utpekade grupper utifrån vår egen utvecklingsstrategi, nämligen barnfamiljer och pensionärer. På dessa grupper är vi bäst.

Under åtta veckor på sommaren kan man säga att Jamtli är mer en temapark än ett museum. Det är en arena för aktiviteter, för både barnfamiljer och pensionärer. På detta sätt kan tre generationer ha kul ihop.

Vi designar även olika pedagogiska program till formella utbildningar, exempelvis programmet *På Flykt*. Vi kör även på After Work med föredrag. Vår stiftelse driver också en öppen förskola dit det är många föräldralediga pappor som kommer med sina barn. Vi vill vara bäst på kulturarvspedagogik.

Under lågsäsong kör vi ibland något väldigt smalt för finsmakarna. Ett exempel på detta är när vi en gång körde på ett projekt som kallades *Dödens Konst* med likkistor och grejor.

Vi har dessutom två forskningsdelar varav en står för mer researcharbete och i den andra har vi fyra forskare anställda.

Henrik Zipsane
Museichef, Jamtli

Alla människor är lika i värdighet och ska ha rätt till samtliga rättigheter utan någon diskriminering. Det är i alla fall så det *borde* vara, men verkligheten stämmer inte alltid överens med dessa ideal. Det var först efter andra världskrigets slut som man började diskutera dessa frågor på allvar. Vad får man inte göra mot *någon* människa och vad bör man göra för *alla*?

I Sverige finns en svårighet i att diskutera kring mänskliga rättigheter, eftersom vi tycker att de är så självklara. Detta trots att vi kanske inte lever upp till dem helt fullt ut. Vi tycker dock att vi är bäst på att jobba med dessa problem, även om vi aktivt väljer att hålla oss undan från ordet "rättighet" och kallar det för andra saker istället.

På vilket sätt är museet en rättighet och hur är det kopplat till mänskliga rättigheter? Om man har en bra museiverksamhet, vilka kan nås av den?

Det finns olika typer av otillgänglighet. Dessa kan visa sig som exempelvis inträdespriser eller val av språk på museet. Det finns en risk att man tappar många om man inte lägger fokus på just tillgängligheten. Problemet ligger ju främst i om det alltid är samma grupp som inte dyker upp. Det finns ett ansvar i att släppa in olika grupper i kulturlivet, detta för att ingen ska behöva känna sig som ett freak eller en outsider i samhälls- och kulturlivet. Man måste ställa sig frågor om vad som fungerar *nu* och vad som fungerade på exempelvis 70-talet. Finns det något som är kränkande nu men som inte var kränkande då?

Om man vill ha en hög delaktighet krävs det ett stort förtroendekapital och en ständig uppdatering. I Sverige tycker man att människors rättigheter är så självklara och denna inställning sitter i ryggmärgen, men just därför funderar man sällan på hur och varför. Hur ska man arbeta med det rent praktiskt? Det måste finnas ett tillvägagångssätt i bearbetningen och uppbringandet av de mänskliga rättigheterna så att man inte bara kastar dem på en grupp som inte ens fått vara med i processen.

Elisabeth Abiri

Fil. dr. och seniorkonsult i mänskliga rättigheter, Emerga Research and Consulting och tidigare ordförande för Delegationen för mänskliga rättigheter

Museum har en viktig roll som mötesplats, både som samhällsfenomen och när det kommer till sociala aktiviteter. Vad ska vi göra när släkten kommer på besök? Inte helt sällan väljer man att besöka ett museum. Museibesöken har blivit något som man gör tillsammans, det är sällan man går till ett museum helt själv. Museum kan även ses som en abstrakt mötesplats där det finns en intressant mix mellan marknad, politik, kunskap och det sociala. De olika delarna av dessa saker flyttas in i varandra, vilket gör att det blir en blandning av olika logiker. Museerna är avgörande för kvaliteten på kontraktet mellan civilsamhälle och politik.

Nationalmuseerna är ett exempel på permanenta, oföränderliga objekt som finns överallt, eftersom man i början av 1800-talet tyckte att det var viktigt att ha ett museum som visade vilka man var i ett land. Detta kunde även innebära att man stal föremål till utställningarna. Ett exempel på detta är British Museum. Vill du se världen? Kom hit, vi har allt från den!

Vad blev då museernas roll i det större kulturella landskapet? Vad spelade nationalmuseerna för roll i skapandet av stater och identitet? Under 1800-talet var museerna prestigefyllda byggnader, ofta placerade nära maktens centrum. Nationalmuseerna skulle presentera en nationell självförståelse.

Ett exempel på hur tankarna kring detta utvecklas är Bäckaskogskvinnan. Först sågs hon som en man, en fiskare och en arisk perfektion. Nu diskuteras det mer om henne som individ. Det spelar egentligen ingen roll om hon är svensk eller inte, utan hon är en kvinna som antagligen slogs med samma föreställningar som vi gör idag. Vad händer när jag dör, vem tar hand om mina barn? Gemenskapen som förut låg i hennes biologiska ursprung ligger nu istället i henne som individ och besökarna kan, som individer, möta henne i den gemenskapen istället. Det är intressant att se hur en och samma utställning kan få nya skyltar beroende på samhällets förändring.

I unga stater har man ett stort behov av en stor, lång och sammanhållen historia. I Sverige, som redan har detta, är det inte lika viktigt och man kan istället fokusera på annat, såsom spretigheten i historien. Det är viktigt för en stat att våga inkorporera den mörka delen av historien också, detta för att det ska bli mer mångfacetterat och inte så partiskt. I Tyskland har man jobbat jättemycket med detta. En stat som inte kan hantera detta kan resultera i ett lågt förtroende och därmed en låg delaktighet. Det finns olika strategier för hur man arbetar med detta. Man kan diskutera kunskap, vad som är sant och vad som är falskt och detta bildar ett gemenskapande. Hur skapar man enhet i mångfald? I vår tids förhandlingar är identitetsfrågorna särskilt viktiga. Fokus ligger inte på vad som menas med att vara svensk, utan vad som menas med att vara människa.

Peter Aronsson

Professor i historia vid Linnéuniversitetet, medlem av kungliga Vitterhetsakademien och tidigare professor i historiebruk och kulturarv vid Linköpings universitet

Vi försöker förstå hur vårt samhälle och vår värld ser ut och hur den teknologiska processen påverkar människors förväntningar och krav. Just nu lever vi i en tid där allting förändras och där normer bryts, och kanske är det nu vi kan hitta ett sätt att leda vår värld genom alla förändringar utan att upprepa vår mörka historia. Det som en gång skulle ena oss kommer annars att riva ned oss som samhälle.

Att jobba med det här idag är oerhört relevant för både samhälle och individ, men även för vår tid. Vi har aldrig varit homogena, och det är i det vår gemenskap ligger.

Museet är ett väsentligt fenomen för oss alla, även för de personer som inte ser sig som museibesökare. Det finns en anledning till att terrorgrupper idag inriktar sig på att förstöra museum och kulturarv.

Ett museum kan aldrig vara till för alla, det kommer alltid att exkludera någon. Man ska såklart inte underskatta kostnaden i att göra en förändring, såsom exempelvis nu gjorts på Alingsås Museum, men man får inte glömma att kärnan i och med detta förflyttas och att det berör. Det hjälper inte att man får vara med i spelet om ingen passar en bollen. Museum ägnar sig inte åt allmosor, utan har ett behov av samverkan med andra. Det är viktigare med en mångfald hos besökarna än hos skaparna och det finns oerhört mycket kunskap att hämta även utanför museets väggar. Det är även viktigt att få in-puts från de människor som inte rör sig inom just historie- eller museikretsar. Alla är vi experter på våra egna liv.

Eric Fugeläng

Analyschef på Riksutställningar och författare till rapporten Museerna och mångfalden

Hade vi inte ifrågasatt de gamla idéerna hade vi inte hamnat i det vi har idag. Alla har vi ju olika åsikter och att ta det bästa ifrån olika perspektiv kan verka eftersträvaransvärt, men kan även anses som ett hot mot en renhet. Frågan är hur man med olika utgångspunkter kan bibehålla alla de mänskliga rättigheterna.

Qaisar Mahmood
Riksantikvarieämbetet

Den 20 maj 2015 arrangerades ett seminarium på Bohusläns museum som fokuserade på frågor om rätten till kultur, historia och museet. Rättighetsperspektiv och delaktighet som begrepp och arbetssätt gick som en röd tråd genom dagen. Angelägna ämnen som funnits på agendan för många konferenser och seminarier senaste åren. Men hur gör vi vardag av begreppen på ett bra sätt?

Bohusläns museum har i 10 år samverkat med resandefolket, en av grupperna inom den nationella minoriteten romer, i olika projekt. Under våren 2014 genomfördes en samlad processinriktad utvärdering av den här tioåriga verksamheten med fokus på delaktighet och samarbetsformer. Det här seminariet var knutet till diskussioner som rests i rapporten.

Riksutställningar har ganska nyligen presenterat rapporten *"Museerna och mångfalden"*. I rapporten sägs det att om museerna ska lyckas med att rymma en "mångfald av berättelser utifrån en mångfald av perspektiv" behöver de inse det reella värdet av samverkan med individer och gemenskaper i samhället. Arbetet måste vara en integrerad del av organisationens "vanliga" sätt att jobba. Museerna behöver avsätta resurser vars huvudsakliga uppgift är att bygga och vårda långsiktiga relationer med olika gemenskaper i samhället.

Frågor om hur vi gör för att främja allas rätt till kultur, vad vi menar, och vad vi vill med delaktighet är därför aktuella att ställa. Vår målsättning i seminariet var att presentera några "goda exempel" och låta dem vara föremål för granskning och diskussion. Vi ville också sätta dessa exempel in i ett sammanhang där forskning kring museer och kulturarv och perspektiv på mänskliga rättigheter skapar ett ramverk för det vi gjort och det vi önskar göra framöver. I det här lilla häftet sammanfattas dagen i text och bild.

Anita Synnestvedt, *koordinator för kulturarvsakademin*
Kristina Lindholm & Hans Kindgren, *Bohusläns museum*